

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 21

בס"ד, י"ח בשבט תש"ע.

הפטורים מתשלום מסים

א. הסוגיה – פתיחה

1. בבא בתרא ז': "רבי יהודה נשיאה רמא... באכלוזא נינהו".
2. מפו את הסוגיה:
- (א) חטיבות הדיון – היכן כל חטיבה מתחילת ומסתיימת, ומקום הדיון – א"י או בבל.
- (ב) שמות האמוראים בסוגיה – מקומם וזמנם.
3. המקורות השונים שהסוגיה מביאה מהתנ"ך – עיינו בפסוקים השונים ועמדו על תוכן ופשט הפסוקים, ועל מי מדובר בפסוקים. לאור זאת, עמדו על משמעות הדרשות של הסוגיה, והחלת התוכן שבדרשה על תלמידי חכמים – על איזה רקע פטרו אותם ומהי הגדרת תלמיד חכם.
4. נדרים סב: "אמר רבא שרי ליה לאיניש... להסקה ניתנו", ובר"ן.
5. חשיבה שלכם מהידוע לכם על תחום המיסוי – למי ניתנים היום פטורים ועל איזה רקע?

ב. ראשונים

1. רש"י, תוספות ור"י מיגאש על הסוגיה.
2. רמב"ם:
- (א) הלכות שכנים פ"ו ה"ו; ה"ל ת"ת פ"ו ה"י.
- (ב) פירוש המשנה לרמב"ם אבות פ"ד מ"ו.
- (ג) תשובות הרמב"ם מה' בלאו סימן שכה.
3. חידושי הרמב"ן על הסוגיה; המובא בשם הרמב"ן בשיטה מקובצת בשם שיטה לא נודע למי.
4. יד רמה סימן פב.
5. רא"ש סוף סימן כו ותחילת סימן כט.
6. להרחבה:
- (א) תשובות הרא"ש כלל טו סימן ח.
- (ב) ספר חסידים, מה' מרגליות סימנים רצג, אלף ט, אלף י.
- (ג) תרומת הדשן סימן שמב.
- (ד) שו"ת רדב"ז חלק ב' סימן תשנב.

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 21

בס"ד, י"ח בשבט תש"ע.

ג. להרחבה - סקירות ומאמרים

1. גיוס בני ישיבות לצה"ל - האם לדעתכם יש בכדי לפטור בני ישיבות משירות בצה"ל על סמך סוגייה זו?
(א) מאמר הרב זווין משנת תש"ח – [לחץ כאן](#)
(ב) דיון במאמרו של אבי מו"ר "זאת תורת ההסדר" בתוך [עלון שבות](#) גיליון 100, עמ' 22-24, [לחץ כאן](#)
2. מאמר מבית מדרש רעוא, [לחץ כאן](#)
3. מבט היסטורי על הסוגיה:
(א) משה בר [אמוראי בבב](#), עמ' 227 ואילך;
(ב) ישראל לוין [מעמד החכמים בארץ ישראל בתקופת התלמוד](#), עמ' , 31 ובהערה 48;
(ג) י' תא שמע, "פטור תלמידי חכמים ממסים", [הלכה, מנהג ומציאות באשכנז](#), עמ' 228-240.

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 21

בס"ד, י"ח בשבט תש"ע.

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אבות פרק ד משנה ו

5 ואמנם הדבר אשר התירתו התורה לתלמידי חכמים הוא, שיתנו ממון לאדם, יעשה להם סחורה בו בבחירתו, אם ירצה - ועושה זה יש לו שכר על כך, וזה הוא מטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים - ושתמכר סחורתם תחילה למה שיימכר, ותתפס להם ראשית השוק דוקא. אלו חוקים שקבע ה' להם, כמו שקבע המתנות לכהן והמעשרות ללוי, לפי מה שבאה בו הקבלה. כי שתי הפעולות האלה יש שיעשו אותן הסוחרים קצתם עם קצתם על דרך הכבוד, ואפילו לא היתה שם חכמה, ולכל הפחות יהיה תלמיד חכמים כמו עם ארץ מכובד. וכן פטרה התורה את כל תלמידי החכמים מחובות השלטון כולן, מן המיסים, והאכסניות, ומיסי הנפש, והם אשר יקראו כסף גולגלתא, יפרעום בעבורם הקהל, ובנין החומות וכיוצא בהן. ואפילו היה תלמיד החכמים בעל ממון רב לא יחוייב בדבר מזה. וכבר הורה בזה רבנא יוסף הלוי זצ"ל לאיש באנדלוס, שהיו לו גנות וכרמים שהיה מחוייב עבורם אלף דינרים, והורה לפוטרו מהמס, להיותו תלמיד חכמים, אף על פי שהיה משלם המס שהוא אפילו העני שביהודים. וזה דין תורה, כמו שפטרה התורה הכהנים ממחצית השקל, כמו שבארנו במקומו, ומה שדומה לזה.

שו"ת הרמב"ם סימן שכה

15 (לה"ר אפרים מצור ז"ל) [תשובה,,] ודבר ידוע הוא שהגובה מס או כסף גלגלתא או סעודת המלך וכיוצא בזה מן התלמיד חכם שהוא עובר על דברי תורה ודברי נביאים ודברי כתובים כמו שאמרו חכמים + בבא בתרא ח' א' + עבר מר אדאוריתא ואדנביאי ואדכתיבי וכו' ולא דיין שאין עוסקין במלאכתך וטורחין להרויח לך כמו שראוי להם להטיל מלאי לכיס ת"ח אלא שהן גובין ממך קשה עלינו דבר זה עד מאד וכו' עד וכל מה שיטלו ממך גזל הוא בידם [ע"כ].

חידושי הרמב"ן מסכת בבא בתרא דף ח עמוד א

20 זו מנת המלך. פרש"י ז"ל מגבת מסים, ארנונא, עשורי תבואות, ובהמות שנה בשנה, וכן עיקר. ובהמה ועיסה שלא הגביהו ממנה עשורו של מלך נקראת בהמת ארנונא ועיסת ארנונא, ולא כדברי המפרשים שאמרו שותפות דעכו"ם, וכן מפורש במסכת חלה ירושלמית [פ"ג ה"ד] (עי' פסחים ו' א').

25 ונראה שאין תלמידי חכמים פטורין מעשורי תבואתם ולא מכסף גלגלתא אלא כשהמלך מטיל על בני העיר ליתן כך וכך בפדיון גלגלתא וכך וכך במעשר תבואתם והם יפסקו ביניהם, לפי שיכולין תלמידי חכמים לומר לא הטיל המלך עלינו כלום אלא בשבילכם, אבל אם אמר המלך ליתן כל אחד ואחד כסף גלגלתא אין עמי הארץ פורעין בשביל תלמידי חכמים, אלא אם רצה המלך למחול להם ימחול, ולא עוד אלא דמלכא לא טרח אלא אמר כך וכך אנשים יש כאן כך וכך חייב כל אחד ואחד, ואם תפס מיחיד מהם או מרבים על ידי כולם כדיניה כדמפורש בפרק הגוזל (ב"ק קי"ג ב'), באין עמי הארץ וגובין מתלמידי חכמים, וכן במעשר הארץ, ורבינו חננאל ז"ל כתב כל אלה כגון שיש עליהם דבר קצוב במס

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 21

בס"ד, י"ח בשבט תש"ע.

30 הגולגולת או בטסקא דארעא או בארנונא ומעריכין על כל אחד ומקבצין אותו ביניהם אין על תלמידי חכמים לסייעם ולא לתת עמהם באלו כלום, אלו דברי הרב ז"ל, ודברים נכונים הם וכן מצאתי במס' סנהדרין (כ"ז ב') דרב פפא הוה יהיב בכרגא ובר חמא קביל עליה כרגא דכולהו שני ורבינו הגדול ז"ל פי' ארנונא תשורה או ארוחה שעושין למלך כשעובר עליהן, והעיד עליו תלמידו רב יוסף הלוי ז"ל שהיה דן שלא נאמרו דברים הללו אלא בתלמיד חכם שתורתו אומנתו כלומר שתורתו קבע ועסקו עראי, אבל לא במי שעסקו קבוע ואין תורתו קבע.

35 ערקין ערוקו. פירוש במקום שאין רבי יכול לכופס ברחו, שאם היה יכול לכופס דין הוא לכופס, שמאחר דשדי מלכא דמי כלילא נתחייבו כולם ליתן, ואקרפתא דידהו ואנכסייהו מנת, או שמא לא רצה רבי לכופס דניחא ליה דליעקרו וליבטיל כלילא כדי שלא תהא פורענות באה על תלמידי חכמים בשבילם, אבל מן הדין חייבין ליתן אע"פ שיצאו להם למלכות אחרת, וגרסינן בהאי ענינא בירושלמי בריש פ' המניח את הכד א"ר יוסי ואת ש"מ ראה אמת המים שוטפת ובאת לתוך שדהו עד שלא נכנסו המים לתוך שדהו רשאי לפנותן למקום אחר, פי' לתוך של חבירו כלומר שיסתום גדר שדהו אע"פ שהן נכנסין לשל חברו, ואם משנכנסו מים לתוך שדהו אינו רשאי לפנותן למקום אחר. אהין כרוסו ארגידא עד דלא ייתי אהין כרוסו ארגידא שרי למימר ליה פלן עבד עיבדיתי, מן דאתו כרוסו ארגידא אסיר, אהין אכסנו פירכא עד דלא ייתון רומאי שרי משחדיניה, מן דיתון רומאי אסיר. ואיני יודע בברור מהו כרוסו ארגידא ואכסנו פירכא, אבל נראה לי שכשהמלך עובר ממקום למקום למלחמה מטיל מס על בני העיר לצורך בני חילא שהולכים עם המלך, והם נקראים אכסנו פירכא פי' אכסניא של פרכות, כלומר של היושבים באהלים, שהאזהלים קרויין פרכות מלשון פרוכת שבכתוב, ובלשון חכמים בברייתא דר' אליעזר פרשה מ"א תלה בחופת בנו פירכות. ועד דלא ייתון רומאי כלומר חיל הרומיים שרי משחדיניה לשר החיל שלא יתן באותה אכסניא כלום אע"פ שהוא מטיל המס שלו על שאר חביריו שבעיר, מן דייתון רומאי לעיר והמס מוטל עליהם מעתה אסור להבריש עצמו ממנו וליתן שוחד לפטור עצמו, שהוא כמציל עצמו בממון חביריו. וכרוסו שמעתי מפי חבר יוני כי הוא כוס של זהב בלשונם וארגידא הוא של כסף קרוב ללעז שקורין הכסף ארגיניט, והכוס של כסף שהוא מוזהב נקרא כרוסו ארגידא, עד שלא יטיל המלך הכוס על אומני העיר רשאי לומר פלוני עשה לי כוס זה שלי כדי שלא יחשב מן האומנין ויפול לאומנות המלך, אבל אם כבר הטיל המלך הכוס על אומני העיר ונתפס הוא עמהם בשביל שמצאו לו כלים כיוצא בו היוצאין מתחת ידי אומן, אסור לומר פלוני הוא שעשה לי כלים הללו, אלא יסייע הוא במלאכתו של מלך או יתפשר במה שירצה ולא יציל עצמו בחברו.

שיטה מקובצת מסכת בבא בתרא דף ח עמוד א

מצאתי בשם הרמב"ן ז"ל החכמים הלומדים עם התלמידים בשכר אין מן הדין לפוטרים מן המס כיון דבשכר הם לומדים. עד כאן משטה לא נודעה למי:

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 21

בס"ד, י"ח בשבט תש"ע.

שו"ת הרא"ש כלל טו סימן ח

60

כל ת"ח שתורתו אומנותו, ועושה תורתו קבע ומלאכתו עראי, והוגה בתורה תמיד ואינו מבטלה להתעסק בדברים בטלים, אך לחזור אחרי פרנסתו, כי זו היא חובתו. כי יפה ת"ת עם דרך ארץ, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. ובכל עת לבו על גרסתו, ובגמר מלאכתו חוזר מיד לבית מדרשו, והוא נאה דורש ונאה מקיים, ולא סאני שומעניה, הוא בכלל רבנן, כי הכניס צוארו בעול, זה תורה, ואין להטיל עליו עול משא מלך ושרים. כההיא דב"ב (פ"ק דף ח): רב נחמן בר רב חסדא רמא כרגא ארבנן, אמר ליה רב נחמן בר רב יצחק: עבר מר אדאורייתא אדנביאי ואדכתובי. אדאורייתא, דכתיב: אף חובב עמים כל קדושי בידך וגו'; אמר משה לפני הקב"ה: רבש"ע, אפי' בשעה שאתה חובב עמים, כל קדושי בידך. והם תכו לרגליך ישא מדברותיך, תני רב יוסף: אלו ת"ח, שמכתתין רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה לישא וליתן בדבורו של מקום. אדנביאי, דכתיב: גם כי יתנו בגוים, עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים; אמר עולא: כל הפסוק הזה בל' ארמי נאמר: אם כולם יתנו בגוים, עתה אקבצם, ואם מעט, ויחלו ממשא מלך ושרים. אדכתובי, דכתיב: מנדה בלו והלך, לא שליט למרמא עליהם; ואמר רב יהודה: מנדה, זו מנת המלך, בלו, זה כסף גולגלתא, והלך, זו ארנונא. ותו גרסינן התם /ב"ב, ח/: ההוא דמי כלילא דשדו אטברי*ה, אתו לקמיה דרבי, אמרו: ניתבו רבנן בהדן, אמר להו: לא, ערוקינן, ערוקו, ערוק פלגא, שדויה אפלגא. אתו לקמיה דרבי, אמרו: ניתבו רבנן בהדן, אמר רבי: לאו, ערוקינן, ערוקו, ערוק כולהו. פש ההוא כובס, שדויה אכובס, ערק ההוא כובס, בטל כלילא; אמר רבי: ראיתם שאין פורענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ. ורואה אני בדורות הללו לדון ק"ו; שהרי בימי חכמי הגמרא, שהיו נמצאים תלמידי חכמים לאלפים, אעפ"כ היו פטורין מכל מיני עולין ומסין וארנוניות, כל שכן בדורות הללו, שאינם נמצאים אחד מעיר ובי' ממשפחה, שיש לפוטרו מכל מיני עולין + ומסיו מוטלין על הצבור שישלמו בעדו. +

65

70

75

80

85

שוב הראו לי תשובת שאלה לרבי מאיר הלוי ז"ל. וזה לשונה: מהודענא ליה למר על מאי דכתבנא ליה, הא כתבנא משום דאיכא אינשי במאתין דבעו למגבא מינאי מסין ותשחורות וארנוניות, ולסיועי לציבורא בכל הנהו מילי דמשתעבדי אינהו. וטענתיהו: כיון דאנא יזפי בגו ביתאי ברבית, אע"ג דלא נפיקנא בשוקא, הריני כשאר בני מתא דלא ילפי אורייתא. ואנא אמינא להו: הואיל ותורתא אומנותא, בכל יומא קאימנא בבי מדרשא ולא נפיקנא לברא, פטירנא מכל הני עניני. דמאי דיזיפנא ברבית, כדי שלא אצטרך לבריות הוא, וכיון דמכולי יומא לא בטילנא אפי' שעתא חדא, תורתא אומנותא הוא, ופטירנא. ואחותי להו עובדא דרב נחמן דפ"ק דב"ב (שם /ח/), דאמר: עבר אדאורייתא ואדנביאי ואדכתובי, ומאי דכתב הרב י' מייגש משמיה דרביה, ומה שכתב הרמב"ם ז"ל וכל הגאונים בההוא עובדא. ואכתי לא אתקררא דעתאי עד דחזינא כתבא דמרי, ומשום הכי מפייסנא ליה למר דליהדר לי אלתר בסגיות חכמתיה, ושלומך יפרה.

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 21

בס"ד, י"ח בשבט תש"ע.

- 90 וזו תשובת הרב רבי מאיר ז"ל. הכין חזינא, דהאי טענה דהני עוררין, דמעוררין אמאן דהוי תורתו אומנותו, ולא בטיל מדברי תורה אלא פורתא לכדי חייו, ובעו לחיוביה במיני מסין ותשחורות ופסי העיר, לית בהו ממשא. דאטו כלהו עובדי ושמעתתא דאיתמר בההוא ענינא למפטר רבנן מכרגא, כגון דמי כלילא ומאן דדמי להו, במאן אתמרו: במלך שאינו צריך לכלום אתמרו, או במחזרי על הפתחים אתמרו, או במלאכי השרת שאינן אוכלין ושותין, אלא לבני אדם שאוכלין ושותין וצריכין לכל צרכי הגוף! ובהדיא אומר (ב"ב קי): לעולם יעבוד אדם עבודה שהיא זרה ממנו ואל יצטרך לבריות; וכתוב: 95 יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך; וזו היא מדה טובה שבמדות. ותנן (אבות פ"ב): יפה ת"ת עם דרך ארץ; ותנן (שם פ"ג): אם אין קמח אין תורה. ואמרינן נמי (ברכות לה:): ראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי, אלו ואלו נתקיימו בידן. ומכל הני שמעינן, דכי פטרינהו רבנן בגמרא לרבנן דעסקי באורייתא, לאו אדעתא דלא טרחי במזוניהו ופרנסתם ופרנסת אנשי ביתם פטרינהו, אלא כל היכא 100 דמקיימי מצות: והגית בו יומם ולילה, כפי כחן וכפי יכלתן, ולא בטלו לדברי תורה אלא לדברי מצוה, כדי מזונתם ופרנסת אנשי ביתם, בכלל רבנן נינהו, דפטירי מכל הנך מיילי דאמרו. והוא דלא סאנו שומעניה ולא מזלזלי במצות, דאם כן, לאו מכלל רבנן נינהו; וכל שכן דלא שייך למכתב בהו: כל קדושיו בידך, ולא למימר בהו: רבנן לא צריכי נטירותא; עכ"ל. וכן כתוב בב"ב, וז"ל: נקטינן השתא, מהאי מעשה דדמי כלילא ומרב יהודה ומדרב נחמן בר יצחק ומדריש לקיש ורבי יוחנן, שכל מיני מסין 105 וארנוניות ותשחורות, בין קבועין בין שאין קבועין, אין תלמידי חכמים חייבין לסייע בהם את הצבור כלל. דהא מנדה בלו והלך, כלהו קבועין נינהו, ואמרינן בהדיא דלא מחייבי רבנן בגויהו; ודמי כלילא מס שאינו קבוע הוא, ולא חייבינהו רבי לרבנן בגויה. ואפי' המס הקצוב על כל איש ואיש בפני עצמו, הצבור חייבין לפרוע משלהם כדי המס הקצוב על תלמידי חכמים, כדי לפטרן. דהא כרגא, דהיא כסף גולגלתא, אקרקף גברא מונח, כדאמרינן בכמה דוכתי, ואמרי דרבנן פטירי; ואי לא משלמי צבור עליהו 110 מדידהו, היכי יכולים למפטרינהו מבי גנזא דמלכא? אלא ש"מ = שמע מינה = דמחייבי צבורא למפרע עליהו מממונא דנפשיהו לבי גנזא דמלכא. ואפילו היו עשירין שבישראל, הצבור חייבין לפרוע בעבורם; שלא מפני עניות נפטרו, אלא מפני תורתן. וכן כל מיני מסים שהציבור מטילין, לבנין החומה ולהגפת הדלתות ושאר שמירת העיר, אין ת"ח חייבין בהם כל עיקר. מיהו, ה"מ בת"ח העוסקין בתורה כפי יכולת כל אחד ואחד, ומקיימי מצות והגית בו יומם ולילה כפי כחן. כדדרשינן קרא: אלו ת"ח 115 שמכתתין רגליהם מעיר לעיר לישא וליתן בדבורו של מקום, וכדילפינן נמי מקרא דגם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים. אבל תלמידי חכמים שאין עוסקין בתורה תדיר לפי כחן, ולא דיין לעשות במלאכתן כדי למצוא פרנסתן ופרנסת אנשי ביתם, אלא שהם יגיעים להעשיר ומבטלין התורה כדי לקבץ ממון הרבה, הרי אלו חייבין בכל חיובי הצבור.

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 21

בס"ד, י"ח בשבט תש"ע.

120 וכן תלמידי חכמים המזלזלין במצות ואין יראת שמים על פניהם, הרי אלו כקלים שבציבור. ולא אמר הכתוב אלא: כל קדושיו, והן שאין פורענות באה לעולם בשבילם, יצאו אלו שמחללין שם שמים; ועל כיוצא בהם נאמר: לכן בגללכם ציון שדה תחרש. והנה זאת הקרטה, אשר הנכבד המשכיל רבי יעקב יצ"ו ברבי יצחק אלפסי ז"ל, הדר במדינת קרטובה, שהוא אדם כשר וירא שמים וקובע מדרש לתלמוד תורה בכל יום, לומד ומלמד ואינו בטל מתלמוד תורה אלא לדבר מצוה, הבאת שלום וגמילות חסדים ולשפוט אמת ושלום על דרך הדין, או על פשרה, או לבקשת מחייתו ובפרנסת אנשי ביתו, ובזולת אלו העסקים הוגה בתורתו תמיד. לכן נראה לנו מקו הדין, לפי דברי רבותינו, שהוא פטור ועטיר מכל עולי עלולי ועבורי, מסין וארנוניות ותשחורת מלך ושרים. ולא יגבו ממנו, לא במקום שהוא דר ולא במקומות אחרים, מן היום והלאה, לא ממס שנתחייבו כבר ולא ממס שיתחייבו מעתה והלאה. ועל הבא להכריחו בגזרה ועישוי, עיי' ישראל, או על ידי כותים, לפרוע מס, אין דעת חכמים נוחה הימנו. ואם לא יחושו על דברי הרשות, בידו לחבטן עיי' הכותים, לומר: עשה מה שישראל אומרים לך. וכל המסייע ומחזיק בידו על ככה, הרי זה מכבד את התורה, ועליו נאמר: עץ חיים היא למחזיקים בה וגו'. 130 אשר בן ה"ר יחיאל ז"ל; דוד הכהן ברבי משה הכהן ז"ל.

ספד חסידים (מרגליות) סימן רצג

רק אדמת הכהנים לבדם לא היתה לפרעה (בראשית מ"ז כ"ו) למה הוצרך זה לכתוב בתורה אלא לומר לך אם המלך מטיל מס על העיר בני העיר יתנו ות"ח שעוסקים בתורה יומם ולילה לא יתנו עמם דבר כי לא בעבורם הוטל על העיר אלא בעון עמי הארץ ותורת אלהים משמרתם הנה פרעה לכהנים לע"א עשה טובה וכל שכן עבדי ה' שיהיו ישראל מספיקים כל צרכיהם שנא' (תהלים ל"ז כ"ה) ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם אלא עשיתי תקנתם לכל צרכיהם. 135

ספד חסידים (מרגליות) סימן אלף ט

אמר ריש לקיש רבנן לא בעי נטירותא ודוקא אותם שלומדים יומם ולילה ואין להם עסק אחר אבל אם לומד ועוסק בדרך ארץ הרי הוא כאחרים וסייע לכל עולים שמטילין על הקהל. 140

ספד חסידים (מרגליות) סימן אלף י

לאחד היה לו בן חריף ועוסק בתורה כל היום ואביו היה עשיר ונותן לו כל אשר לו ולא רצה לתת מסים אמר אין לי מה ליתן אמרו לו כיון שאתה נושא ונותן בממון תתן. ועתה שאין חכמה בלא דרך ארץ שהחכם עוסק גם בדרך ארץ לכך הכל נותנים ואין ידם תקיפה על הצבור.

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 21

בס"ד, י"ח בשבט תש"ע.

- 145 תרומת הדשן סימן שמב
- ועתה נבאר תחילה החיוב והפטור בנותנים. בפ"ק דב"ב /דף ח' ע"א/ אמרינן דמאן דרמא כרגא ארבנן קעביר אדאורייתא אנביאים וכתובים, וכתב שם אשירי בשם הרב רבי יהוסף הלוי דשמעינן מיניה דכל המסים ותשחורת בין קבועים בין שאינם קבועים ת"ח פטורים הן, ודווקא שתורתו אומנתו אבל אין תורתו אומנתו לא. ומסיק אשירי דאפי' אם יש לו אומנות ומשא ומתן להתפרנס כדי חייו ולא להתעשר, וכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר לתורתו הרי זה נקרא תורתו אומנתו. וכתב בא"ז פ' לא יחפור דת"ח שאינו יודע להשתכר אלא לומד תדיר בני העיר מצווינן לעשות מלאכתו, ואם הוא עשיר התורה פוטרתו מליתן מס, וכ"כ בטור חושן משפט בשם הרמ"ה דלא בשביל ענייתו פוטרתו התורה אלא בשביל שתורתו אומנתו. מכל הלין משמע שת"ח שתורתו אומנתו אפי' הוא עשיר פטור ממסים ותשחורת. ואע"ג דכתב בהגה"ה במיימון בהלכות קריאת התורה בשם ר"ח ורב אלפס, דהאידינא לית לן מי שתורתו אומנתו כרב ששת דשרי ללמוד בשעת קריאת התורה, נראה דדוקא קאמר דאין לנו כר"ש ואפשר משום דהוי סגי נהור כדאיתא בכמה דוכתי בתלמוד, ולא היה עוסק כלל בשום מלאכה ובשום מו"מ = משא ומתן = אלא בת"ת, ות"ח שרי כה"ג ללמוד בשעת קריאתו. אבל אם היה עוסק בשום מלאכה ומו"מ אפי' רק לצורך מזונותיו כדפי' אשירי לעיל, כה"ג לא שרי למגרס בשעת קריאת התורה, כיון דמבטל הוא תורתו בשביל מזונותיו, ה"נ צריך לבטל בשביל קריאת התורה בצבור, כדסמכי רבנן אקראי בפי' ואלו נאמרים /סוטה ל"ט ע"א/ דצריכים לשתוק אפי' מדברי הלכה משנפתח ס"ת. וכה"ג אשכחן פ"ק דשבת /יא ע"א/ א"ר יוחנן לא שנו אלא כרשב"י וחביריו שהיתה תורתם אומנתם, אבל אנו מפסיקים בין לק"ש ובין לתפילה, ופירש"י אנו כיון דמפסיקין לאומנות כ"ש דמפסיקין לתפילה. ובפי"ב דשבת /דף לג ע"ב/ משמע דרשב"י לא היה עוסק בשום אומנות כלל רק בת"ת, דכשיצא הוא ובנו מן המערה חזו אינשי דכרבי זרעי אמר לבריה הללו מניחין ח"ע = חיי עולם = ועוסקים בחיי שעה, ופירש"י משום דאפשר ע"י נכרים והקב"ה מספיק מזונות לעושי רצונו. משמע שהיה סבר שלא יעסוק אדם בשום אומנות אפי' לצורך מזונותיו, ולהכי קאמר כרשב"י וחביריו ר"ל שהן כמותן, ואהא קאמר נמי בהגה"ה במיימון דלעיל דאין לנו עתה דמי שתורתו אומנתו כר"ש, דר"ל דאין מבטל תורתו אפי' בשביל צרכי מזונותיו. אבל תורתו אומנתו כדפי' האשירי איכא למימר דאשכחן להו אפי' האידינא. וסברא הוא דלענין לפטור ת"ח מן המס לא בעינן תורתו אומנתו לגמרי, שלא יעסוק באומנות כלל אפי' כדי חייו, דתלמודא סתמא קאמר דלא רמינן כרגא אדרבנן, ולא פי' דבעינן תורתו אומנתו, אלא שהגאונים כתבו דבעינן, א"כ אזלינן בתר טעמא וכיון דכתיב ראה חיים עם האשה, ואמרו חכמים כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה, וא"כ תורה בענין זה אמאי לא תהוי נטירותא עילויה דיצטרך נטירותא אחריתא. ועוד דהא דאמרינן בפ"ק דב"ב /ח' ע"א/ גבי ההיא כלילא דאמרי רבי ליתב"י רבנן בהדן, ואמר להו לא, וכן גבי ר' נחמן דרמי כרגא ארבנן אמר ליה ר"נ
- 150
- 155
- 160
- 165
- 170

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 21

בס"ד, י"ח בשבט תש"ע.

175 בר יצחק קעבר מר אדאורייתא אנביאים אכתובים, מסתמא הנהו רבנן כולהו לא הוו כר' יוחנן וחבריו, דאפילו ר' יוחנן שהיה מן האמוראים הגדולים קאמר אנפשיה אבל כמו אנו מפסיקין. ונראה נמי דלאו דוקא רב הנסמך ליישב/לישב/ בראש ולדון ולהורות דהוא פטור, אלא כל ת"ח בדורו שידוע לישא וליתן כשורה בד"ת ומבין מדעתו ברוב מקומות בתלמוד ובפרושיו ובפסקי הגאונים, אם תורתו אומנתו כדפי' האשירי לעיל אפילו לא נסמך לישב בראש לדון ולהורות פטור הוא מכל מיני מסים ותשחורת. וראיה לדבר קצת דהאי קרא דאורייתא דמיניה יליף דת"ח פטור כתיב ביה אף חובב עמים 180 כו' עד והם תוכו לרגליך, ותני רב יוסף אלו ת"ח שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה כדי לישא וליתן בכבודו של מקום, והן הן התלמידים ההולכים מישיבה לישיבה דמי שהוא נסמך לישב בראש לא רגילות הוא שיכתת רגליו מעיר לעיר. אמנם לעולם בעינן שיהיה יודע כמו שבארתי לעיל דאל"ה לא מיקרי ת"ח. אמנם ההמון עם אינם סוברים כלל לפטור שום ת"ח אא"כ יושב בראש ישיבה, ואף זה דווקא באושטרייך ואגפיה. והיה כמעט מנהג פשוט שלא לחייב במס הרב היושב בישיבה בראש אפילו היה לו ממון הרבה. אבל בגבול דבני רינו"ס כמדומה לי שלא היו נוהגים לפטור ת"ח מן המסים, אם לא לפעמים ברצונם, אפשר משום דסבירא להו דהאידינא אין לנו מי שתורתו אומנתו אפי' באותו דרך שביאר אשירי לעיל, משום דצריך דקדוק יפה שיחזור תמיד לתלמודו כשיפנה מעסקיו ואין נזהרין יפה האידינא. ואפשר דמהאי טעמא נמי רוצים ההמון עם באושטרייך לומר דאין לפטור רק היושב בראש ישיבה, משום דלא ברירא לגמרי מי שהוא תורתו אומנתו ועבדו להו מילתא דפסיקא, דמסתמא היושב בראש בישיבה קובע את עצמו לת"ת כדי שתהא אומנתו. אמנם אם ניכר וידוע הוא שהנסמך לישב בראש הישיבה תורתו עראי ומלאכתו קבע תדיר, פשיטא דבכה"ג לא נהוג. ואם לחשך אדם לומר דהאידינא הכל מיקרי כדי חייו כל מה שעוסק תדיר להרוויח כמו שמפרש ר"ת בפ' איזהו נשך/בי"מ ע' ע"ב תד"ה תשיך/, דמהאי טעמא שרי האידינא ריבית דנכרי ואפי' יותר מכדי פרנסתו. אמור לו מטעונך דטעמא מאי דשרי ר"ת משום דאין קצבה למשא מלך ושרים, וכיון דבעי 195 האי ת"ח להיות פטור מכל מיני מסים ותשחורת לא איצטריך ליה להרוויח אלא כדי פרנסתו...

שו"ת רדב"ז חלק ב סימן תשנב

שאלת ממני אודיעך דעתי על מחלוקת אשר נפל בירושלם בין הבעלי בתים ובין החכמים על ענין פריעת שומרי השכונה.

200 תשובה כבר ידעת דאמרינן בבבא בתרא אמר רב יהודה הכל לאגלי גפא ואפי' מיתמי אבל רבנן לא צריכי נטירותא וזה מוסכם לא נפל בו מחלוקת אבל במס המוטל אקרקפתא דגברא הוא דאיכא פלוגתא אם חייבים הצבור לפרוע בעדם או לא וכבר נהגו לשמוע למיקול ופורעין הכל. אבל בני"ד אפי' האומרים שאין החכמים חייבין לפרוע כסף לגלגלתא מודים הם דחייבים החכמים לפרוע בשמירות דבשלמא היכא שהמלך או שר העיר מצוה להניח שומרים בכל שכונה ושכונה או שיצאו הם בעצמם

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

בבא בתרא – דף מספר 21

בס"ד, י"ח בשבט תש"ע.

205 לשמור כל אחד ואחד לילו בכי האי גוונא החכמים פטורים דלא בעו נטירותא ופורעין הבעלי בתים עליהם ואם צריכין לשמור בעצמם יצאו הם ולא החכמים דרבנן לאו בני מיפק באכלוסא ניהו אי"נ שאין המלך מצוה ולא כופה אותם ובני העיר צריכים (לשמור) [לשכור] שומרים החכמים פטורים כדכתיבנא. אבל בני"ד הבעלי בתים אומרים אין אנחנו צריכין שומרים כי עניים אנחנו והחכמים צועקים לאמר תעמידו שומרים והם בעצמם מודים דבעו נטירותא היש מן הדין או כן הסברא שיכופו את הבעלי בתים להעמיד שומרים ולא יסייעו עמהם ולכוף אותם על כיוצא בזה לא אמרה אדם מעולם ואי אמרה לא צייתין ליה כי לקת /לקתה/ מדת הדין אבל יכולין לכוף אותם שיעמידו שומרים אם דבר צריך הוא וסייעו כולם כדתנן כופין בני העיר זה את זה וכו' ואע"פ שידעתי שיש חכמים שהם חלוקים על זה לעצמם הם דורשין ואין שומעים להם ומ"מ אל תטעה בדברי שלא אמרתי אלא בזמן שהבעלי בתים טוענין אין אנו צריכין שמירה אם לא יסייעו כולם והחכמים אומרים עכ"פ תעמידו שומרים בכה"ג אני אומר כופין אלו את אלו ואע"פ שיש טעם אחר כי מסופק אני אם יש עתה מאן 215 דלא בעי נטירותא איני נכנס בחקירה זו עתה כי דברי יעציבו את קצת חכמים ולכן השתיקה טובה מהדבור ומכל מקום מה שכתבתי נראה לי ברור בלי חולק ומכל מקום אם הדבר ברור שגם הבעלי בתים צריכין שמירה ואין טוענים כך אלא כדי שיסייעו החכמים עמהם בזה הדבר ברור שאם החכמים טוענים לא בעיא נטירותא אי"נ דשתקו אינם חייבים לסייע אותם אבל אם הם מודים דבעו נטירותא וצועקים לאמר תעמידו שומרים הדבר ברור אצלי דחייבים לסייע עמהם דהודאת בעל דין כמאה עדים 220 והא אמרו דבעי נטירותא וכ"ש במה שאני רואה בירושלם שנתרבה עין הגנבים בשביל החכמים שאין לבושם כלבוש הבעלי בתים ונראין מכובדים יותר מהם וכ"ש שיש בדבר ספק נפשות כאשר הוא מפורסם ואין ראוי שיהיה בדבר התרשלות והנראה לעניות דעתי כתבתי...